

Furuskogen i Kvæningen

Av Jan Antonsen

En gang var det furua som dominerte skoglandskapet i Nord-Troms. Dette typiske «varmetidstrete» hadde sin største utbredelse i tidsrommet 7500 til ca 2500 år før nåtid i innlandet og 4500 til 2500 år før nåtid langs kysten.

Bare spredt skog igjen

Langt tilbake i tid var store deler av Nord-Troms dekket av furu også i kystområdene og på øyene. På grunn av klimaforverring, sterk beiting av husdyr og hogst, er det bare spredte forekomster igjen. Samenes ekstensive bruk av skogen og deres «skogsødeleggelser» nevnes på 1600- og 1700-tallet. Det var vanlig å flytte til ny boplass etter at skogen rundt den gamle var uthugd. Dessuten medførte båtbygging hard belastning på furua. Skog til større jektebygging nevnes tidlig på 1600-tallet blant annet i Lyngen og Kvæningen. Utlendinger, deriblant nederlendere, hadde også interesse i fururessursen ved ishavskysten. Også Kåfjord kobberverk drev hugst.

Sagbruk

Første sagbruk vi kjenner fra Troms fogderi ble bygd i Kvæningen i 1730-årene. Sagbruk i Kvæningen nevnes av major Peter Schnitler i hans undersøkelsesprotokoller i november 1743: «Bordsaug-mølle i Navis-elv en Norsk skipper bruger til indenlands Huus-behov, og tager timmeret der til af almindingen». Handelsmann Anders Rasch,

Alteidet bygde i 1743 sagbruk inne i Kvæningen. Tømmer ble tatt fra furuskogene der, men på grunn av ulønnsom drift ble saga nedlagt alt i 1750.

I nyere tid drev Johan og Hans Kaasen sagbruk i Burfjorddalen rundt 1880. Ved Sagelva i Kjækan satte Kristian Kjeldsberg, Kjækan opp en vannsag i 1906. Abraham Jeremiassen, Storbugt, satte i 1913 opp en vannsag ved Navetfossen. Ved Mølleelva satte Johan Leirbukt opp en vannsag i 1917. De tre siste nevnte sagene var vanddrevet og var i drift til tyskerne i 1944 totalraserte dem.

Tjærebrenning

Tjærebrenning og bruk av tjære til bevaring av gjenstander laget av tre, lær og tekstil, har i Norge vært kjent siden vikingtiden. I Nord-Troms og Kvæningen var fururotspikking og tjærebrenning en næring spesielt kvæner drev. Her viser skriftprotokoller tjærebrenningsaktivitet fra 1700-tallet. På 1800-tallet nevnes tjærebrenning som næring i Kvæningen i flere primærkilder. I nyere tid forteller kildene: «Den største tjærermila vi har hørt om ble brent på Rundvannflata i Kvæningen omkring 1900.

Diameteren var ca. 18 meter. Det var seks mann fra Nordreisa som hadde denne mila. Milemeteren var angivelig en kven fra Tornedalen. Mila brant en hel uke. På slutten ble det for lite tønner og en måtte tappe i båter. Utbyttet ble 350 tønner.

Omkring 1908 ble det produsert ca 2 årlig i Kvæningen. Prisen var kroner toliter. Om kildene viser at tjærebrenning ble leid bort til folk fra Nordreisa så «folket» i Kaasen-dalen jobben selv. D er et foto fra juni 1916.

Tre elver

Tjærebrenning har på 1700 og 1800-tallet mindre i målestokk i områder hvor det i dag ikke vokser furu.

Dette viser funn i skogbunnen på Nordstrømhalvøya hvor forfatteren har gistreringer.

I følge Friis sitt kart fra 1888 og Jusser fra 1925, var de viktigste furuområdene i Kvæningen nokså lik dagens utbredelse omkring Kvæningsbotn og Sørfjordens av skog fantes omkring de tre elver: Nelva, Kvæningselva og Niemenaiokelva langs Nordbotnelva gikk furua til. Noen sammenhengende furuskog var det ikke tale om. I 1925 fantes mange gamle furuskog omkring i bjørkeskogen.

De øverste sto 270 m.o.h. Oppover Kvæningselva gikk furu i 1925 til Storfoften meter fra sjøen til 240 m.o.h. på nordvestsiden og på sydsiden.

Innover på vestsiden av Sørfjorden fantes furu meget spredt i 1888 og 1925. På nordøstsiden fantes sammenhengende spredt furu helt ut til kysten. Ved Lillestrømmen gikk furu helt ut til kysten. Av andre furuområder i 1888 og 1925 fantes furu i Navitdalen på vestsiden av fjorden og i Burfjorddalen på østsiden.

Omkring 1908 ble det produsert ca 200-300 tønner årlig i Kvæningen. Prisen var kroner 10-12 pr hektoliter. Om kildene viser at tjærebrenningen ofte ble leid bort til folk fra Nordreisa så gjorde «norsk-folket» i Kaasen-dalen jobben selv. Dette vises bl.a i et foto fra juni 1916.

Tre elver

Tjærebrenning har på 1700 og 1800-tallet vært drevet mindre i målestokk i områder i Kvæningen hvor det i dag ikke vokser furu.

Dette viser funn i skogbunnen blant annet på Nordstrømhalvøya hvor forfatteren har gjort tre registreringer.

I følge Friis sitt kart fra 1888 og Juuls beskrivelser fra 1925, var de viktigste furuområdene da i Kvæningen nokså lik dagens utbredelsesområde, omkring Kvæningsbotn og Sørfjorden. Hovedmassen av skog fantes omkring de tre elvene Nordbotnelva, Kvæningselva og Niemenaikoelva. Oppover langs Nordbotnelva gikk furua til Garbekvann. Noen sammenhengende furuskog var det her ikke tale om. I 1925 fantes mange gamle kjemper omkring i bjørkeskogen.

De øverste sto 270 m.o.h. Oppover langs Kvæningselva gikk furu i 1925 til Storfossen, ni kilometer fra sjøen til 240 m.o.h. på nordsiden og 190 m.o.h. på sydsiden.

Innover på vestsiden av Sørfjorden opptrer furua meget spredt i 1888 og 1925. På nordsiden fantes sammenhengende spredt furu helt utover til Kjækan. Ved Lillestrømmen gikk furu helt ned til sjøen. Av andre furuområder i 1888 og 1925 viser kildene Navitdalen på vestsiden av fjorden og et mindre område i Burfjorddalen på østsiden. Furu strek-

ker seg her fra sjøen og ca. syv kilometer oppover til Mittavarre.

Skogbranner

Kildene nevner store skogbranner i Kvæningskogen. Dette skapte problemer angående tilbakeveksten og i kampen med bjørka om jordbunnen. En voldsom skogbrann i 1842 gikk ovenfor strandterassen og raserte hele strekningen mellom Nordbotnelva og Kvæningselva. Ennå i 1925 kunne man se ettervirkninger etter brannen. I 1872 brant en furumo på vestsiden av Niemenaikoelva.

Brannen raserte en strekning fra sjøen og ca en km oppover. Ellers kan man ved vandringer i Kvæningsbotn se flere mindre brannflater, blant annet etter brannen i 1919, 1927 og 1951.

Innvandret nordfra

Furu i Kvæningen er utvilsomt innvandret nordfra. En sikker innvandringsvei av Altaskogen inn Langfjorden og over Alteidet. Herfra har den sprdt seg utover og innover Kvæningsfjorden. Nordover har det vokst furuskog fra Spitnes med enkelte avbrytelser helt inn til Kvæningsbotn. Rester av denne «gamle» skog finnes i Burfjorddalen, i Badderdalen og på øyene Spildra, Skorpa og Nøklan (1925).

Rundt 1920 fantes på Vassnes utenfor Alteidet merker etter gammel skog samt levende ungskog. På Kvitebergklubben fantes furuskogtrær av såpass stor dimensjon at de ble ført inn til sagbruk i Kvæningsbotn for å skjæres. Fra Kvitebergklubben til Bankenes fantes små spredt furu. I 1880 fantes stammer, røtter og spredt furu på Nøklan og fra Bankenes til Badderren og ca. to kilometer

oppover Badderelva. På Nordstrømhalvøya er det registrert en mengde fururøtter og noen tjæremiler i jordbunnen. Ennå finnes her enkeltstående gamle furutrær. Fra Kjøllefjord og innover til Kjækan fantes i 1920 spredt furuskog hele veien inn til 200 m.o.h. Enkelte steder var den ganske tett.

Vokser på nytt

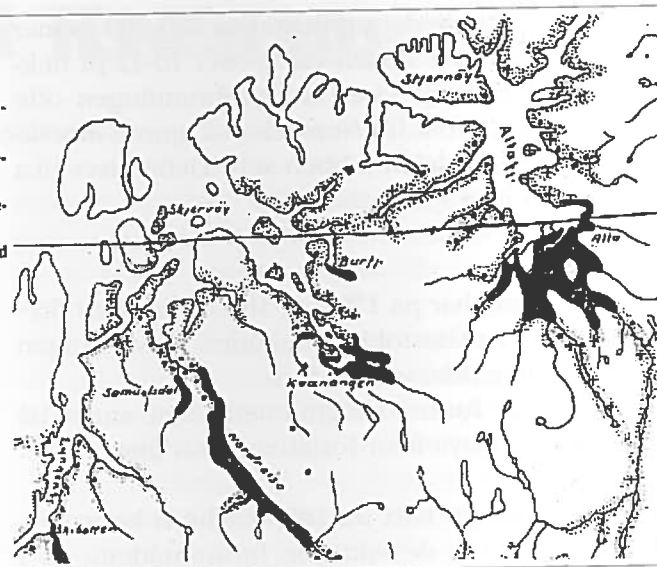
I sin tid var det sammenhengende furuskog fra Navetdalen til Sørfjordbotn. Denne skogen var borte før 1880. I 1920 fantes en og annen furu i skråningen nedover mot strømmen. Nå vokser på nytt små ungfuru i samme skråning. Dette kan skyldes opphør av sauebeiting i området? Rundt 1920 fantes furu på nordøstsiden av Navitelva ca. 12-14 km fra sjøen. Samtidig fantes røtter og andre merker etter furuskogen mellom Navitelvas nedre del og Sørstraumenelva.

Overfor Leira og Karvika fantes merker etter tjæremiler. Ut mot Rakkenes er det også funnet røtter og stammer av furu i torvmyrene.

Rundt 1920 fantes ennå levende furu av små dimensjoner på Nøklan. Rundt 1880 fantes her så stor furu at man bygget en åtring av virket. På Spildra og Skorpa fantes ennå i 1920 småfuruskog og merker etter gammel skog. I 1880 var det ennå furu på Årøa inne i fjorden.

Furuutbredelse

- Nåværende utbredelsesområde.
- Tidligere sannsynlig utbredelsesområde.
- Spredt, ennå levende forekomster.
- Forekomster av røtter, død furu.

Driften regulert

Furu har utvilsomt vært en viktig naturressurs i Kvænangen i gammel tid ikke bare i Kvænangsbotten, men også lenger ut i fjorden hvor den i dag ikke vokser. Sterk hugst og sterk beiting er blant annet viktige årsaker til tilbakegangen. Statens skoger begynte i siste halvdel av 1800-tallet å regulere driften. Det ble ansatt skogvoktere og bygd skogsstuer. Flere av disse stuene ble brent av tyskerne deriblant to i Sørfjorddalen. Men ennå står seks skogsstuer - nå som fotturmål: Gærbetstua oppført i 1915 og Kvænangsstuene (tre stuer bygd sammen) fra 1897, 1919 og 1920. Den gamle skogsveien gjennom Dalura ble bygd omkring 1904.

Kilde:

- J.G. Juul, Furunes utbredelse (1925),
- Diverse arkivmateriale, statsarkivet, Tromsø.

Han da

Eldre Skjervøyværingene kjenner melklokkeren Henrik Reiertig gange på veg til postveska eller til fjæra for å tømme den. Han kan dra rundt «ha» sine venner, og så sant vind og vær seg av seilet. Hans morgentid er av noe mer moderne enn det sløyfet noen ganger. En sommerdag for fulle stunder med en hånd på styrevoll med barbering - med kniv han aldri! Men folkevises

Henrik Reiersen tok Lærerskole i 1898. Etter skoles Øvingsskole ble Skjervøy og med den og etterfulgte her sin far, døde i 1899. I 1931 måtte til skolearbeidet grunnet da hadde han i tillegg ru kortere og lengre tid som i sykekassen, formann i rår, medlem av herredsty og lærernes representant

Blant slekt var det godt både salmer og mer og danse til slike viser? Dat historiker Elsa Reiersen, grafi om Hulda Garborg e